

biti ključne riječi knjige. No, događa se nešto posve drugo, tišina i ćutanje pretvaraju se u suprotnost, ćutanje postaje govor govora radi, a tišina prigušena buka, buka bez kičme. Postaju jedno prazno ništa, ništa bez značenja, smisla i svrhe. U tim riječima, usljed abuziranosti, nema težine koja bi ih ovremenila, ozakonila, da ne kažem opjessmila.

Ni na tematskoj ravni s ovom knjigom nije ništa bolje, iako se lako, čak napadno lako, uočavaju noseći motivi. No, kroz kompozicijski sklop knjige omi se jednostavno potiru, poništavaju, umjesto da tvore razvoj. Motiv freske, koji je danas u literaturi egzistentan kao literatura o literaturi (J. L. Borges), ovdje je samo puko sredstvo, tek da se zabilježi pjesma ili napiše u tišini pismo. Motiv bez vremenske perspektive (mada prva pjesma upućuje, na primjer, na Milosku Veneru, i davala bi, da je knjiga građena u tom pravcu, dubinu), bez umjetničke slojevitosti, ne može da izazove kod čitaoca estetski stav, estetski dojam možda, no to je nešto drugo.

Kako konačno, i čime, opravdati to da se u okviru iste knjige, čak u krugu istog a nevelikog ciklusa (ovdje se mora računati s momentom retencije u svijesti perceptora), pojave stihovi: *nesnošljiva je tišina Krušedola / koja te skriva / gde ja uspevam / pisati ti pisma; pa potom: a on računa / tri neisplaćena računa struje / nove pantalone, vinjak / samo da neko tugu / njenog lica shvati; i: u prvog dugi koraci života / drugi popravlja treću stolicu ćutanja / prvi otvara podsetnik / drugi otvara ćutanje / u sebi; ili, pak, spojevi riječi manastirska tišina i čerečenje tišine. Mišljenja sam, ako se u jednoj pjesmi pojavi ili ispjeva stih pojanje Belom Anđelu, a potom se uzme za naslov cijele jedne pjesme u okviru istog ciklusa, da tu mjesta proizvoljnosti i slučaju nema. Sve nas to, u protivnom, čini duboko ravnodušnim, ako ravnodušnost uopće može imati dubinu.*

Pjesnik se unutar knjige mora kretati zakonitim putanjama, obligacionim vezama, jer našu stvaralačku slobodu ne ugrožavaju strogi zakoni kretanja i vrćenja Zemlje oko Sunca (kako su vjerovali stari), zakoni tek omogućuju da postoji nešto tako što mi volimo zvati slobodom, mada najčešće robujemo slučaju. Ako se ne držimo toga, izlazimo se opasnosti da stvaramo po receptu. Možemo imati recept i za svaku pjesmu posebice, no recept je recept, i ostaje samo recept.

LAZAR FRANCIŠKOVIĆ: »UTVA BEZ KRILA«,

»Osvit«, Subotica 1980.

Piše: Vojislav Sekelj

U ponuđenim lirskim tvorevinama Lazara Franciškovića, sbranim u zbirku *Utva bez krila*, nalazimo patvoreni ram za slike; međutim, slike nema, pa nema. Domišljaj kratkoga daha ne uspijeva nam dočarati pjevu predmetnost, dok je vidljivi napor ka promišljenom odnošaju prema svijetu uokviren motivima djetinjstva, odnosa prema pjesniku i pjesmi, žala za pasatizmom i slikanja salaša pod ovim panonskim podnebljem. Ali, sve to se gubi u nagomilavanju detalja i izmetaforiranoj metafori. Usamljenička ekspresivnost, sjevernjačko-melankolička hladnoća, da ostanemo kod ovih eufemizama, uz obilje tamnih i pesimističkih tonova, bez pravih prelaza i nijansi, provejavaju ovom po obimu nevelikom knjigom. Ako u Franciškovića i nije sve crno, onda je zasigurno sivo, široko i neuhvatljivo. Već u pjesmi *Detinjstvo* susrećemo se s nategnutom i nametnutom metaforom, i apstrakcijom koju medij jezika teško trpi, jer opire se ovakvim spojevima:

*Pepeo sunca
Na granici vremena*

*Sa detinjstvom pleše
Utva bez krila*

O čemu je ovdje riječ? Da li je u pitanju harlekinski ples ili pjesnički konac bez konca? Kratka pjesma, po svom zakonu opstojanja, ne trpi ovakve izričaje, jer je to puko školničko razbacivanje. Ako govorimo o pepelu sunca, čemu apstraktni stih, granica vremena i sve to u vezi s potonjim stihovima, s utvom, tom plašljivom plovkom, uz to još i bez krila i u plesu? Utva zlatokrila davala bi na ovom mjestu prirodnu i snažnu vezu, platu spontaniteta, s narodnom pjesmom i djetinjstvom, a ovako kako je ovdje napisano, pre je izraz nemoći nego nekog smislenog odnosa.

Francišković kao da po svaku cijenu želi biti taman i bez korena, on mehanički sklapa riječi, pa zato i čitamo: *Komad slanine i samun medovine*; ili: *prostor bez prostora*; ili opjevak: *Gle već nova / dolazi tama*. Ne plediram za apologiju svijetlog, konačno, u ovome svijetu ima više mraka nego što posvemašnja lirika svijeta podneti može. Ali ako ta *već nova tama* dolazi, mora postojati unutrašnja gradacija, mora se javiti pukotina, jer ne znamo zašto *već* i zašto *nova*. Pukotina bi dozvolila da se kaže »ne« ili »da«, svedjedno; kada se već služimo riječima, treba nešto i da kažemo, da nešto izrazimo. Kratka pjesma mora imati kritičku masu, inače do fisije ne dolazi.

Česti motiv ovih sastavaka je odnos pjesme i pjesnika, i nalazimo: *Pustinja pustinja / Krik čovjeka / Bjelina horizonta / i crno bezvučje*. Da li sastavak naslovljen kao *Pjesma* upućuje da je to što smo pročitali isto pjesma, ili je to obojeno biće pjesme, njena suština? Ostaje nejasno i bez odgovora. I pustinja, i krik, i bjelina, i crno, i horizont, i bezvučje, sve je to jedna mrlja, ni konkretna ni apstraktna, s obzirom na to da ovdje ne nalazimo ni literarne utemeljenosti, ni iskustvene sondacije. Kritički odnos nam jednostavno ne dozvoljava da pristanemo na takvo biće pjesme, a ako je u pitanju ono prvo — da je i to tek i samo pjesma — onda, ponovo, nemam riječi. Kada ovo kažem mislim tad na čitavu plejadu pjesnika, od davnih davnina, koje smo čitali, čitali i isčitavali, a koje ovdje nemam prava imenovati.

ZBIGNJEV HERBERT: »ZAŠTO KLASICI«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1981. (Priredio Petar Vujčić.)

Piše: Nebojša Vasović

Knjiga »Zašto klasici« je prvi izbor poezije poljskog pesnika Zbignjeva Herberta koji se pojavljuje na našem jeziku. Herbert je rođen 1924. godine u Lavovu. Prvu zbirku objavljuje 1956. i odmah postaje jedan od najizazovnijih pesnika ne samo nove poljske nego i evropske književnosti. Prevođen je na mnoge svetske jezike i mnogi kritičari ga danas smatraju jednim od najvećih evropskih pesnika.

Knjiga »Zašto klasici« predstavlja izbor pesama iz Herbertovih zbirki: »Struna svetlosti«, »Hermes, pas i zvezda«, »Studija predmeta«, »Natpis«, »Gospodin Kogito« i najnovijih pesama skupljenih pod naslovom »Nove pesme«.

Već na prvi pogled može se uočiti da je Herbert, kao pesnik intelektualac, opsednut istorijom. On se podjednako inspiriše događajima iz poljske, ali i svetske istorije. Pri tom ga ne interesuju neki bezlični, utopijski ciljevi, već sudbina konkretnog pojedinca zahvaćenog neodgonetljivim i često apсурnim događajima. U pesmi »Božanski Klaudivij«, Klaudivij priznaje da je poveći broj ljudi poslao u smrt, ali ne bez razloga. Hteo je, kako sam kaže, da »smrti oduzme njen nepovratni karakter«.

Suočen s onim što je apsurdno i iracionalno, intelekt može još jedino da pokuša da se zadovolji humorom, ironijom i sarkazmom. A većina Herbertovih pesama poseduje upravo te kvalitete. U pesmi »Ubice kraljeva«, Herbert će za ubice reći: »Niko od njih nije uspeo da promeni tok istorije«. Dakle, čak ni najradikalniji mogući potezi, kao što je ubijanje kraljeva, ne mogu bitno promeniti ono što će se ionako, po nekoj slepoj nužnosti, dogoditi. Iako je Herbertova poezija intelektualna i često inspirisana drugim literarnim tekstovima, nesumnjivo je da je on svoj odnos prema istoriji i čoveku izgradio umnogome i na osnovu ličnog iskustva. Bio je jedan od onih pesnika koji su u vreme staljinizma ćutali. Isprva pod uticajem Časlava Miloša i Jastruna, on će se kasnije približiti onoj struji u poljskoj poeziji koju predvodi Tadeuš Ružević. Kao i Ružević, i Herbert je u svojim pesmama lucidni intelektualac lišen svih iluzija da se bolje društvo može zasnovati na čistkama i ideologiji koja ih opravdava. On je pesnik sumnje i distance.

U središtu Herbertovog interesovanja je sudbina pojedinca i kulture. On zna da se sva umetnost, pa i poezija, danas stvara u blizini moguće apokalipse. Otuda je, poput mnogih savremenih umetnika, prestao da zagovara nadu, jer ova danas može služiti još jedino za uspavlivanje. No, time se još uvek ne opredeljuje za potpuni fatalizam. Iako primećuje da umetnici nisu ni u drugim vremenima i civilizacijama mogli bitno da utiču na zbivanje oko sebe, Herbert ipak ističe da veruje u poeziju i da u njoj vidi mogućnost kako da se kao čovek odupre »entropiji i duhovnoj dezintegraciji«.

Herbertov poetski iskaz lišen je ukrasa i prepoznatljivih ornamenta lirike. Stih mu je često narativan, objektiv i hladan, ali u krajnjoj liniji ipak komunikativan i čitljiv. Svaka Herbertova pesma poseduje intelektualnu distancu, uživljavanje u određeni prizor i, najzad, neku vrstu ironičnog komentara koji je s one strane svake didaktike.

Zbignjev Herbert je nesumnjivo značajan i univerzalan pesnik moderne evropske književnosti. Poput Kavafija i Eliota, kojima je umnogome blizak, on daleko prevazilazi granice jezika i kulture u kojoj je ponikao.

ODISEJ ELITI: »IZABRANE PESME«, DOB, 1980.

Piše: Nebojša Vasović

U izdanju Doma omladine u Beogradu pojavila se knjiga pesama grčkog pesnika Odiseja Elitija pod naslovom »Izabrane pesme«. Knjigu su preveli Ksenija Maricki Gađanski, Eli Skopeć i Ivan Gađanski.

Grčki pesnik Odisej Eliti rođen je na Kritu 1911, ali se njegova porodica ubrzo seli u Atinu, gde se mladi Eliti školuje.